

1
**“İnsanlığa lafım yok
ama insanların %99’u sıkıcı aptallar”***

---

*

Finansal krize karşı yanıtlara sahip bir dahi mi? Yoksa felsefenin Borat'ı mı? Kültürel kuramcı Slavoj Žižek ile aşk, seks ve neden hiçbir şeyin aslında görüldüğü gibi olmadığı üzerine karmakarışık bir sohbet...

Slavoj Žižek Ljubljana'da yaşadığı dairenin kapı numarasını bilmiyor. “Bir önemi yok,” diyor onunla görüşmek için evine gelmek isteyen bir fotoğrafçıya. “Binanın kapısından içeriye gir, ardından radikal sağcı siyaset gibi düşün; önce soldan sağa dön, ilerle, koridorun sonunda tekrar sol.” Fakat gelen kişinin bulamaması durumunda, dairenin kapı numarası kaç? “Galiba 20,” diye tahminde bulunuyor Žižek, “fakat kimbilir? Bir gidip bakayım.” Böylece koridora gidip dairenin kapısını açıyor ve bir göz atıyor.

Žižek fotoğrafçıyı başından savdıktan sonra tam karşıda uzanan Slovenya'nın başkentini eliyle işaret ediyor. “Orada bir tür karşı-kültür düzeni hüküm sürüyor – onlar benden nefret ediyor, ben onlardan. Tam nefret ettiğim solcu tipleri var orada. Babaları çok zengin olan radikal solcular.” Diğer binaların çoğu ise, diye ekliyor, bakanlık binaları. “Nefret ediyorum.” Žižek dikkati çeken herhangi bir estetik ayrıntının bulunmadığı, hastalık derecesinde düzenli, ufak, uzun ince fakat işlevsel bir mekan olan oturma odasına geri dönüyor; bu tekdüzeliği bozan iki şey ise duvarda asılı olan bilgisayar oyunu *Call of Duty: Black Ops*'a ait poster ve Joseph Stalin'in bir fotoğrafı. Žižek Disney kahramanlarının süslediği McDonald's bardaklarına Coca Cola Zero dolduruyor, fakat mutfak dolaplarından birini açtığında dolap gözünün giysilerle dolu olduğunu görüveriyorum.

“Deli gibi yaşıyorum yahu!” diye haykırıyor ve bana mutfak dolaplarının neden giysilerle dolu olduğunu göstermek için dairesini gezdiriyor. “Görüyorsun ya, başka yer yok ki!” Yine bütün odaların duvarları tavandan yere kadar

DVDler ve kitaplarla dolu; sadece kendi 75 kitabı ve kitaplarının farklı dillere yapılmış çevirileri bir odayı tek başına doldurmuş durumda.

Žižek’in kitaplarını okumuşsanız onu benden daha iyi tanıyorsunuzdur. 1949 doğumlu, muhalifliğinden kaynaklanan şüphelerinin onu akademinin kıyısına köşesine sürdüğü eski Yugoslavya’da Tito’nun iktidarında büyümüş olan Slovenyalı filozof ve kültür eleştirmeni kendisi. Žižek Batılıların dikkatini 1989 yılında kendisinin büyük kahramanı Hegel’in bir diğer kahramanı psikanalist Jacques Lacan’ın bakış açısından yeniden okuyan İngilizce yayımladığı ilk kitabı *İdeolojinin Yüce Nesnesi* ile çekti. Bu kitaptan sonra *Ahir Zamanlarda Yaşarken* gibi kitaplardan filmelere –*Bir Sapığın Sinema Rehberi*– ve saymakla bitmeyen makaleye kadar pek çok eser ortaya koydu.

Kültürel kuram standartları açısından, Žižek yelpazenin daha erişilebilir ucunda yer alıyor – fakat tam olarak ne civarda yer aldığına dair size bir fikir vermek adına onu biraz daha kavrayabilmemize yardımcı olmaya niyet etmiş olan *Žižek: A Guide for the Perplexed* adlı kitaptan tipik bir alıntı yapayım: “Žižek, Gerçek’i fenomenin içindeki kendini-bölme ve kendini-ikiye-katlama’nın karşılıklı ilişkisi olarak görerek Lacan’a Hegel içinde bir yer bulmaktadır.”

Žižek’in küresel fanatik takipçilerini üzme riskine girerek Žižek’in eserlerinin pek çoğunun anlaşılmasız olduğunu söylemeden geçemeyeceğim. Fakat Žižek keyif veren bir hevesle yazıyor ve onun öne sürdüğü merkezi tezler eleştirmenlerinin bile düşünmeyi kışkırtan şeyler olduğunu kabul ettiği üzere kendisini okuyanlara bir bakış açısı sunuyor.

“Tıpkı bir organik elma satın aldığınızda bunu ideolojik nedenlerle yapmış olmanız ve bunun size iyi hissettirmesi gibi: ‘Toprak Ana için bir şeyler yaptım’ vb. Fakat burada hangi anlamda bir bağlılık sergilemiş oluyoruz? Bu sahte

bir bağılıktır. Paradoksal bir şekilde, bu türden şeyleri gerçekten bir şeyler yapmaktan kaçınmak için yaparız. Bunlar size iyi hissettirir. Geri dönüşüm yaparsınız, Somalili bir yetime ayda beş paund yollarsınız ve görevinizi yerine getirmiş olursunuz.” Fakat gerçekte statükonun ona meydan okunmadan varlığını sürdürmesine izin veren emniyet supaplarının işletilmesiyle kandırılıyor muyuz yani? “Evet, aynen öyle.” Žižek’e göre Batılı liberallerin kimlik siyasetine dönük takıntısı aslında dikkatleri sınıf mücadelesinden kaçırmak içindir ve Žižek bugüne kadar uygulamaya konmuş herhangi bir komünizm türünü savunmamakta ve kendisinin deyimiyle devrimci ideallere sahip bir “karışık Marksist” olmaya devam etmekte.

Eleştirmenlerinden birine göre, Žižek skandal etkisi yaratmak amacıyla durmaksızın aşırıya kaçan açıklamalarda bulunup duran bir “felsefenin Borat’ı”. Örneğin, “Hitler’in sorunu yeterince gaddar olmamasıydı.” ya da “Ben bir insan değilim. Ben bir canavarım.” Kimileri Žižek’i aptal bir polemik düşkünü olarak yok sayarken; kimileri ise yeni-Marksist totalitaryanizmin ajitatörü olarak görüp ondan korkuyor. Fakat finansal krizin patlak vermesiyle birlikte, Žižek bu sefer de kendisine onu bir entelektüel deha olarak görüp hayran olan sıkı takipçiler edinmesini sağlayan şekilde bir tür küresel ekonomik durgunluk dönemi meşhuru haline getirilecekti. Žižek’in popülaritesi esasen Žižek’in hoşuna giden türden bir paradokstan başka bir şey değil; kendisinin deyişiyle, çünkü popülaritesi bu kadar yüksek olmasaydı kimseyle tek kelime etmezdi.

Bizi karşılaştığındaki nazikliğinin enerjik rüzgarından tahmin edilemiyorsa da, Žižek bu nezaketinin aslında insanları sevmiyor oluşunu kamufle ettiğini hemen söyleyip durumu açıklığa kavuşturuyor. “Bana göre cehennem diye bir şey varsa Amerikan tarzı partilerdir. Benden bir konuşma yapmamı istediklerinde ve ‘Konuşmanın sonra-

sında küçük bir resepsiyon olacak' gibi bir şey söylediklerinde, işte cehennem budur. Bu, konuşmanın son kısmında size bir tane soru sormayı beceremeyen ezik aptalların yanınıza gelip genellikle şu şekilde söze girecekleri anlamına geliyor: "Profesör Žižek, yorgun olduğunuzu biliyorum ama..." Peki, hadi siktir git. Eğer yorgun olduğumu biliyorsan neden bana bir şeyler soruyorsun be? Gerçekten giderek Stalinistleşiyorum desem yeridir. Liberaller sürekli totaliterlerin aslında insanlığı sevdiğini fakat gerçek etten kemikten insanlara karşı hiçbir hoşgörüyeye sahip olmadığını söyleyip dururlar ya, öyle değil mi? Tamam, bana her türlü uyar. İnsanlık mı? Evet, sorun yok – birtakım büyük konuşmalar, birtakım büyük sanatlar. Etten kemikten gerçek insanlar mı? Aman aman, %99'u sıkıcı aptallar."

Žižek'in en tahammül edemediği kesim ise öğrenciler. "Kesin olarak. Örneğin bir keresinde ABD'de ben ders anlatmaya devam ederken –ki bir daha asla yapmayacağım bir şey– bir öğrenci yanıma geldi ve bana şunu söyledi: 'Profesör, dün anlattıklarınız ilgimi çekti ve ben de düşündüm ki yazacağım makalenin konusunun ne olması gerektiğini bilmiyorum. Bana biraz daha fikir verir misiniz, böylece benim de aklıma bazı başka fikirler gelebilir.' Siktirsin gitsin! Onu da mı ben yapayım?"

Žižek tahammül edemediği öğrenciler yüzünden Avrupa ve Amerika'daki öğretim görevliliği işlerini bırakmak zorunda kalmış. "Özellikle de bana kişisel sorunlarıyla ilgili konuşmaya gelmelerinden nefret ediyorum. Bu duruma karşı standart yanıtlım şu: 'Bana bak, şu tiklerime bak, benim deli olduğumu görmüyor musun? Delinin tekinden kişisel sorunlarına yardımcı olmasını istemeyi nasıl düşünebilirsin, değil mi?'" Žižek'in –arada kendi yüzünü pençeleyen, konuşmasının her hecesinin arasında burnunu çeken, homurdanan ve alini kolunu sallayıp duran bir boz ayıyı andıran– oldukça korkutucu fiziksel görünümüne şöyle bir baktığınızda ne demek istediğini görüyorsunuz aslında.

“Fakat işe yaramıyor işte! Hâlâ bana bel bağlıyorlar. Bundan nefret ediyorum çünkü –Amerikan toplumunda sevmediğim şey de bu– bu açıklığı sevmiyorum; hani biriyle daha ilk defa tanışırsınız ve size kendi cinsel yaşamından bahsetmeye başlar ya, onun gibi. Nefret ediyorum, nefret ediyorum!”

Burada izninizle bir kahkaha patlatayım, çünkü Žižek de daha ilk tanıştığımız buluşmada hemen kendi cinsel yaşamından konuşmaya başlayacak. Daha asansördeyken kendiliğinden eski bir kız arkadaşının sürekli ona kendisinin “rıza dayalı tecavüz” olarak adlandırdığı şeyin ne anlama geldiğini sorup durduğunu söylüyor. Žižek’in evine giderken Hegel üzerine olan son kitabını tartışacağımızı beklerken, o aslında seks üzerine konuşmaya hevesli gibi görünüyor.

“Evet, çünkü burada aşırı romantik bir yerde duruyorum. Korktuğum şey ne biliyor musun? Seks konusundaki bu postmodern, aşırı hoşgörülü, pragmatik adabımuaşeret. Korkunç bir şey. Seksin sağlıklı olduğunu söylüyorlar; kalbe, kan dolaşımına iyi geliyormuş, sizi rahatlatıyormuş. Hatta öpüşmenin de iyi bir şey olduğunu çünkü oradaki kasları geliştirdiğini falan söylüyorlar – korkunç, hey allahım!” Žižek çöpçatanlık sitelerinin aşk macerası riskini (moda tabirle) *outsorce* etme vaadinden ise dehşete düşüyor. “Artık mesele mutlak tutkudan çıktı. Aşkın bir parçası olarak seks fikrini seviyorum, bir düşün: ‘Sadece seni son-suza kadar becerebilmek için kendi annemi köle diye satmaya hazırım.’ Burada güzel, aşkın bir şey var. İflah olmaz bir romantığım hâlâ.”

Tam bir soru sorarak müdahale etmem gerektiğini düşünmeye başlıyorum ki Žižek tekrar lafa dalıyor. “Tuhaf sınırlarım var. Ben fazlasıyla – yine detaya daldık, siktir et. Ben hiçbir zaman –bir kadın istese dahi– annal seks yapmadım.” Annal seks mi? “Yanlış oldu, anal seks yani. Ne-

den yapamadım biliyor musun? Çünkü kendimi karşı tarafın bundan gerçekten hoşlanacağı konusunda ikna edemedim. Hep şöyle bir kuşkuya düştüm; ya kendisini benim açımdan daha çekici kılabilmek adına öyleymiş gibi yapıyorsa? Oral seks de aynı şekilde; hiçbir zaman bir kadının ağzına boşalmadım, yine çünkü bunun öyle çok lezzetli bir sıvı olduğu düşüncesinde değildim. Ya öyleymiş gibi yapıyorsa?”

Žižek’in –söylediğine göre– o güne kadar yattığı kadınların sayısı iki elin parmaklarını geçmiyor, çünkü bütün bu gönül işlerini sinir törpüsü bir şey olarak görüyor. “Tek gecelik takılmalarla işim olmaz. Yapabilenlere imreniyorum; harika bir şeydir eminim. Kendimi iyi hissediyorum, haydi gidelim, bam bam – oh be! Fakat benim açımdan burada fazlasıyla saçma bir mahremlik söz konusu – yani, hey Allahım, bir başka kişinin karşısında çıplak olmak berbat bir şey, anlarsın ya? Eğer diğer kişi ‘Ha ha göbeğine bak’ gibi kötü bir şey söylerse, her şey berbat olur, değil mi?” Bununla birlikte, Žižek sonsuza kadar birlikte olacaklarını düşünmüyor olması halinde kimseyle birlikte uyuyamıyormuş. “Bütün ilişkilerim –ki bu kadar az sayıda olması da bu yüzden– sonsuzluk bakış açımın lanetine uğradı. Bu pek kullanışlı olmayan terimle kastım, belki de devam edeceklerdi.”

Fakat Žižek üç kere boşanmış biri aynı zamanda. Bununla nasıl başa çıkmış peki? “Bak sana anlatayım. Genç Marx’ı biliyorsun –Marx’ı idealize etmem, edepsiz bir adam, kişisel olarak yani– fakat harika bir mantığa sahip. Diyor ki: ‘[Boşanmayla] sadece bir evliliği sonlandırmış olmazsınız; boşanmanın anlamı sizin geçmişe dönük olarak o ilişkinin aslında gerçek aşk olmadığını belirlemenizdir.’” Peki Žižek de böyle mi yapıyordu? “Aynen! Tamamen silerim. Sadece artık aşık olmadığımı inanmakla kalmam. Aslında hiçbir zaman aşık olmamış olduğuma inanırım.”

Bu söylediklerini sergilercesine saatine bir bakıveriyor; yakınlarda yaşayan 12 yaşındaki oğlu birazdan gelecekmış. Çocuk geldiğinde röportajı nasıl yapacağız? Endişelenme, diyor Žižek, anası biraz ağırkanlıdır, kesin geç kalır o: “Karım olduğunu iddia eden kaltak...” Hayda, evli değiller miydi? “Maalesef evet.”

Žižek’in iki oğlu var –diğer oğlu 30lu yaşlarda– fakat hiçbir zaman bir ebeveyn olmak istememiş. “İki oğlumu neden sevdiğimin formülünü sana anlatayım. Bu benim liberal, tutkulu tarafım işte. Birisi incindiğinde, kırılğan olduğunda vs. dayanamıyorum. Bu anlamda tam da çocuklarımın olmasını tam anlamıyla istememiş olmam nedeniyle onları daha çok seviyorum.”

Sohbette henüz Žižek’in yeni kitabı *Hiçten Az: Hegel ve Diyalektik Materyalizmin Gölgesi*’nden tek kelime bile bahsedebilmiş değiliz. Bunun yerine Žižek bana Dubai’de yaptığı tatilin havasını atmakla meşgul. “Neden olmasın ki? Neden olmasın yani? Çılgın şeyler yapmayı seviyorum. Fakat Marksist görevimi de yerine getirdim. Bana ve oğluma gerçekte yaşananları gösteren Pakistanlı taksiciye yakın davrandım. Oradaki işçilerin nasıl yaşadığına, nasıl kontrol altında olduklarına dair bütün yapıyı öğrendim. Oğlum zaten dehşete düştü.” Bu yaz da Singapur’daki 50 katlı gökdelenlerin tepesinde yüzme havuzlarının bulunduğu bir yapay adaya gidiyorlarmış. “Böylece orada yüzerken şehre de tepeden bakacağız: ‘Ha ha, sikeyim sizi.’ Yapmayı sevdiğim şeyler bunlar – tamamen çılgınca şeyler.” Oğlu daha küçükken tatiller o kadar da eğlenceli değilmış. “Fakat artık belirli bir ritim tutturduk. Öğlen 1’e kadar uyuyoruz, sonra kahvaltıya gidiyoruz, sonra şehre iniyoruz –ki kültür falan yok, sadece tüketicilik veya benzeri salakça şeyler– sonra akşam yemeği yiyoruz, sonra bir sinemaya falan gidiyoruz, en son da ‘sabah 3’e kadar’ oyun oynuyoruz.”

Žižek’in bütün o çalışkan genç takipçilerinin bu konuştuklarımızdan bir anlam çıkarıp çıkaramayacağını merak

ediyorum ve Žižek'ten bu kadar saat daha ciddi birkaç kelime koparamamış olmam nedeniyle bana kızacaklarından korkuyorum. Fakat Žižek açısından, Dubai bize dünya hakkında en az bütçe açıkları üzerine yapılan tartışmanın anlatabileceği kadar çok şey anlatıyor. Tatlı ve nazik oğlu geldiğinde, Žižek ile sohbeti finansal kriz konusuna ve bu krize karşı bir radikal yanıt formüle etmek konusunda takipçilerinin kendisinden oynamasını bekledikleri role doğru çekmeye çalışıyorum.

“Her zaman vurgularım: benden bunu beklemeyin. Benim gibi bir adamın görevinin bütünlüklü çözümler önermek olduğunu düşünmüyorum. İnsan bana bu ekonomi konusunda ne yapmak lazım diye soruyorlar, ben ne bileyim yahu? Bence benim gibi insanların görevi yanıtlar sunmak değil, doğru soruları sormak.” Žižek demokrasiye karşı değil, esasen demokratik kurumlarımızın küresel kapitalizmi denetim altına almak açısından artık yeterli olmadığını düşünüyor. “Karşılıklı mutabakata dayanan iyi reformlar işe yarayabilir, belki, yerel düzeyde.” Fakat burada yerelcilik organik elmalar ve geri dönüşüm ile aynı kategoridedir. “Bunlar sizin iyi hissetmeniz için yapılır. Fakat günümüzün büyük sorusu, otoriter yönetimlere dönmeksizin o devasa uluslararası düzeyde küresel olarak hareket etmenin nasıl örgütleneceğidir.”

Bu nasıl olacak peki? “Tehlikeli zamanlara yaklaştığımızı düşünmem anlamında ben bir kötümserim. Fakat tam da aynı nedenle iyimserim de. Kötümserlik işlerin daha da berbat hale gelmeye başladığı anlamına geliyor. İyimserlik ise bu zamanların değişimin olanaklı olduğu zamanlar olduğu anlamına geliyor. Peki, gidişatın değişmeme olasılığı nedir? “Evet, eğer gidişat değişmezse yavaş yavaş bir yeni *apartheid*ci otoriter topluma doğru gidiyoruz demektir. Bu otoriteryanizm biçimi, tüketici toplumu olmaya devam eden yeni bir biçim olacak.” Bütün dünya Dubai gibi mi

olacak yani? “Evet ve Dubai’de, biliyorsunuz, zenginlerin dışındakiler gerçek anlamda köleler.”

Žižek’in bütün bu haşarı lafazanlığında açıklanamayan şekilde dokunaklı bir şeyler var. Aslında onun sevilebilecek biri olabileceğini beklemiyordum, fakat Žižek gerçekten keyifli ve hoşsohbet bir adam. Söyleşiyi yapmaya gelirken ya bir dahi ya da bir manyak ile karşılaşacağımı bekliyordum – maalesef hangisi olduğunu bir türlü anlayamadım. Žižek’e ciddi ciddi onu nasıl görmemiz gerektiğini soruyorum, bana en çok da bir palyaço olarak görülme korktuğu cevabını veriyor. “İnsanların çoğu benim espriler yapıp durduğumu, abartarak konuştuğumu düşünüyor – fakat hayır, böyle biri değilim. Önce espriyi yaparım, sonra ciddileşirim. Hayır, sanat espriler yaparken ciddi mesajı verebilmektir.”

İki yıl önce ön dişi düşmüş. “Oğlum benim iyi bir arkadaş olduğumu biliyor, gey değiliz, sadece iyi arkadaşız. Oğlum beni ön dişim düştükten sonra gördüğünde şunu söyledi: ‘Bu neden oldu biliyorum.’ Bakın oğlum diyorum! 10 yaşındaydı! Bana ne dedi biliyor musun? Düşün bakalım, en pis cevabı düşün.” Sanırım tahmin edebilirim. “Ay-nen! Emmekten! Bana arkadaşımın orada diş olmasından rahatsız olduğunu söyledi.” Žižek burada bir babanın gururuyla kükrercesine kahkahayı patlatıyor. “Burada trajikomik olan ne biliyor musun? Oğlum bana bunu söyledikten sonra ekledi: ‘Baba, espriyi güzel yapabildim mi?’”

2

“Hegel, Beni Rahatsız Edip Durma Be Adam!”*

---

* “Hegel Don’t Bother Me!”: An In-depth Interview with Slavoj Žižek by Simon Joseph Jones. High Profiles E-Journal. highpro-files.info/interview/slavoj-zizek/

Hegel, Beni Rahatsız Edip Durma Be Adam!

§

Slavoj Žižek hem 'kültürel teorinin Elvis'i' hem de 'Batı'nın en tehlikeli filozofu' olarak anılıyor. 17 Nisan 2015'te Simon Joseph Jones onu Ljubljana'daki evinde ziyaret etti ve üç saatlik bir konuşma boyunca ağzından tek kelime almaya çalıştı.*

§

Simon Joseph Jones: *Bir psikanaliz öğrencisi olarak, neden çocukluğunuzla başlamak istediğimi anlayacaksınız. Bize o yıllardan biraz bahsedebilir misiniz?*

Slavoj Žižek: Annem, babam, her ikisi de kararlı birer ateistti. Bir keresinde ilk gençlik yıllarımda babamın beni İncil okurken yakaladığını hatırlıyorum –zaten kitap satın alıyordum– ve beni oturtup bunların ne kadar saçma olduğuna ikna etmeye çalıştığını falan filan. Onun tarafından baştan çıkarılacağımdan çok korkuyordu. Şok olmuştum –gerçekten ateistse neden bu kadar endişeliydi? Bazı şüpheleri mi vardı?

İntihar bombacılarının psikolojisi üzerine uzmanlaşmış bir psikiyatrist bana onların çok büyük şüpheleri olduğunu ve sanki 'eylem yaparak' kendilerine gerçekten inandıklarını kanıtlayacaklarını söylemişti. Ama beni büyüleyen bunun tam tersi: [aslında] günlük hayatında itiraf etmeye hazır olduğundan çok daha fazlasına inanan ateist. Bugün sadece inançsız olmadığımız, inançlarımızın ritüellerimizde ve benzerlerinde somutlaştığı motifini seviyorum. Toplumsal olarak fiilen işleyen inançlara sahip olabilirsiniz, çünkü hiç kimse 'gerçekten inanıyorum' demeye hazır olmasa da insanlar pratikte bu inançlara itaat ederler. Ortaçağda bile

---

* "Hegel Don't Bother Me!": An In-depth Interview with Slavoj Žižek by Simon Joseph Jones. High Profiles E-Journal. highprofiles.info/interview/slavoj-zizek/

inançların bu kadar doğrudan olmadığını iddia etmek istiyorum. Belki de bu birinci şahıs inancı –ben, kendime inanıyorum–erken modernitenin –Protestanlık ve benzeri– getirdiği bir şeydir.

Yahudi arkadaşlarımın hepsi bana aynı hikayeyi anlatır; ergenlik çağındayken hahamlarına gidip “Bir sorunum var: Tanrı’ya gerçekten inanmıyorum” demişler. Hepsinin aldığı cevap aynıymış: ‘Neden beni iç kargaşanla rahatsız ediyorsun? Ben de inanmıyorum. Benim görevim size kurallara uymayı öğretmek.’

Bunda benim için güzel denebilecek bir şey var. Belki de beni bu kadar derinden etkileyen şey şudur: gençlik yıllarımda sık sık alıntı yaptığım bir kitap okudum, Aldous Huxley’in *Gray Eminence*’ı¹ Otuz Yıl Savaşları sırasında Kardinal de Richelieu’ya hizmet eden Peder Joseph’in hikayesini anlatıyordu. Politik olarak son derece kötü, ilkesiz ve acımasız biriydi ama şimdi sürpriz geliyor: Her akşam günün kirli işleri bittiğinde, en güzel mistik düşüncelerle meşgul olurdu. Hiç şüphe yok ki, Ávilalı Teresa ve Haçlı John’un ‘büyük hitleri’ seviyesinde (biraz müstehcen olabilirsem) otantik [deneyimleri] vardı. Bu nasıl mümkün olabilir? Dolayısıyla, en başından beri bu ‘içsel hakikat’ dini kavramına karşıydım. Bunun temelinde etik bir boşluk var.

Affedersiniz, bir şey söylemek istemiştiniz.

Şey, ben -

Ve biliyorsunuz - tekrar böldüğüm için özür dilerim! - Budist bir rahip tarafından yazılan *Zen at War*² adlı bir kitap var ki, bugüne kadar okuduğum en öğretici ve aynı za-

---

¹ Grey Eminence: A study in religion and politics (Chatto & Windus, 1941)

² Brian Daizen Victoria, Zen at War (Rowman & Littlefield, 2nd ed 2006)

manda dehşet verici kitaplardan biri. Japon Zen topluluğunun 1930’lu ve 40’lı yıllarda savaş çabalarını nasıl desteklediğini – ve sadece desteklemekle kalmayıp haklı çıkardığını anlatıyor. Örneğin, otuzlu yılların sonlarında, hippy yıllarında Zen’in en büyük popülerleştiricisi olan D. T. Suzuki, Japon yetkilileri asgari bir Zen eğitiminin askerlerin eğitiminde muazzam bir yardımcı olabileceğine ikna etmeye çalıştı.

Diyelim ki sizinle savaş alanında karşılaştım: Benim namus anlayışım var, seni nasıl öldürebilirim? Suzuki der ki: Evet, ama yalnızca bu yanılsamalar aleminde kalırsam ve sizin ve benim gerçek kişiler olduğumuzu düşünürsem böyle hissederim. Ama eğer benliklerimizin olmadığını ve gerçekliğin sadece görünüşlerin dansından ibaret olduğunu görürsem, bu artık bir sorun olmaktan çıkar: elimdeki kılıç sadece bu dansın bir parçasıdır ve bir şekilde senin bedeninin onun üzerine düşer ve bunun benimle hiçbir ilgisi yoktur.

Hem derin, otantik bir ruhani deneyime sahip olup hem de acımasız bir ölüm makinesi olabilmenin dehşet verici bir yanı yok mu? Ve sonra [Yugoslavya’nın dağılmasını takip eden savaşlar sırasında] ‘Şiir olmadan etnik temizlik olmaz’ formülüne ulaştım. Dediğim gibi, çoğumuz için öldürmek zordur ve bu yüzden bunu yapmak için güçlü bir şiirsel, mitik veya dini vizyona ihtiyacımız var, değil mi?

Dolayısıyla benim gördüğüm tek çözüm, üç ‘kitaplı din’ olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’ın içsel deneyime doğru dönüşüdür. Ben Yahudiliğin ikonoklazmını böyle okuyorum. Neden Tanrı’nın resmini yapmamalıyız? Sadece Tanrı bizim temsilimizin çok ötesinde olduğu için değil, Tanrı burada, bizim boktan meditasyonlarımızda değil, diğer insanlara nasıl davrandığımızda mevcut olduğu için. Önemli olan budur: içsel inancınız ya da başka bir şey değil, ne yaptığınızdır.

Ancak Hıristiyanlığı farklı kılan şey, bir 'kitaplı din' olmasına rağmen, ona bir kişi, 'Tanrı-İnsan' aracılığıyla girilmesidir – sanırım buna bir yerde 'radikal Öteki ile travmatik karşılaşma' demiştiniz.

Asıl dramatik nokta Hıristiyanlıkta ve bu yüzden, (itiraf etmeliyim ki) bir ateist olmama rağmen, ancak Hıristiyanlık yoluyla gerçekten ateist olunabileceğini düşünüyorum – ve bunu kelimenin tam anlamıyla kastediyorum. İsa'nın ölümünü bu şekilde okuyorum – burada [şöyle diyen] Hegel'i takip ediyorum: Çarmıhta ölen şey Tanrı'nın kendisidir.

İsa'nın sonunda söylediği şu sözleri ciddiye alıyorum: *Eloi, Eloi, lama sabachthani?* Gerçekten muazzam bir şey oluyor. G. K. Chesterton (kendisine hayranımdır) bunu harika bir şekilde ifade eder: Sadece Hıristiyanlıkta Tanrı'nın kendisi bir an için ateist olur.³

Ve bence - bu benim okumam - Tanrı'nın öldüğü, tamamen terk edildiğiniz ve yalnızca 'Kutsal Ruh' adı verilen 'kolektivitene' sahip olduğunuz bu an, özgürlüğün gerçek anıdır. Bu özgürlüğe diğer dinlerde de sahipsiniz, ama yine de sadece 'öteki dünyada' – nirvana ve benzerlerinde. Sadece Hıristiyanlıkta, sadece bu dünyada var olabilen eşitlikçi bir topluluk anlamında 'Kutsal Ruh'a sahipsiniz.

İncil'de İsa'nın takipçileriyle birlikte olduğu ve birinin ona 'Dışarıda ailen seni bekliyor' dediği ve onun da 'Hayır, benim ailem bu kişilerdir' dediği hikayelerden çok etkilendim. Benim için Hıristiyanlığın özgürleştirici özü, toplumsal hiyerarşi yapısının dışında, bu dünyada zaten mümkün olan eşitlikçi bir topluluğun var olmasıdır. O zaman da tabii ki bir sürü sorunlar ortaya çıkıyor: Ne kadar ileri gidebilirsiniz? Bütün bir toplumu bu çizgide oluşturabilir misiniz?

---

³ Chesterton *Orthodoxy* (1908) kitabında şöyle yazmıştır: 'Bırakın ateistler kendileri bir tanrı seçsinler. Yalnızlıklarını dile getiren tek bir ilah bulacaklardır; Tanrı'nın bir an için ateist gibi görüldüğü tek bir din.'

Ancak bu bana göre Hıristiyanlığın muazzam başarısıdır. Yahudilik bunu yapmaya cesaret edemiyor. Yahudilik hâlâ, bilirsiniz, ‘Anne babanıza saygı gösterin’ ve bunun gibi şeyler. Hıristiyanlık sadece bir inanç değil, belli bir zihinsel alan, manevi alan ya da fikirler alanı diyelim. İddia ediyorum ki orada yaşayanlar kesinlikle eşsizdir.

Ve –bir adım daha ileri giderek– bugün gerçekten tehdit altında olan şeyin bu olduğunu iddia ediyorum. Amerika Birleşik Devletleri’ne dair üzücü izlenimim şu ki, çoğunluk hâlâ sözde Hıristiyan olsa bile, fiili duruşları giderek daha fazla benim ‘aydınlanmış Budist hedonizmi’ olarak adlandırdığım, ‘otantik yaşam’ ve ‘kendine karşı dürüst olma’ çağrısıdır.

Pardon, sorabilir miyim –

Lütfen sözümü kesin! Gördüğünüz gibi, benim için tek yol bu...

Pek çok insan için Hıristiyanlıktaki temel unsurlardan biri, diriliştir. Zihninizde buna da yer var mı?

Burada muhtemelen aynı fikirde değiliz. Tamam, biraz ironi yaparak sert terimler kullanacağım: İncil’in tüm finali –Armageddon, İkinci Geliş– boş ver! Benim için anahtar, İncil’de Mesih’in ‘Öleceğim [ama] geri geleceğim’ sözlerini sarf ettikten sonra birisinin ‘Ama nasıl bileceğiz?’ sorusuna karşılık o meşhur sözleri söylemesi: “İkinizin arasında sevgi olduğunda, ben orada olacağım.”⁴ İddia ediyorum, bu kadarı yeterli. Benim radikal diriliş okumamda bütün mesele, Mesih’i arayan topluluğun zaten Mesih’in yaşayan bedeni olduğudur. Aptallar açısından O’nun tekrar bir kişi olarak gelmesini beklemek gerekir. Hayır! O zaten burada, [bizim] sevgimizin içinde.

Bunun çılginca, kendine özgü bir okuma olduğunu biliyorum ama bence en radikal haliyle Hıristiyanlık bu ‘büyük

---

⁴ Bkz. Matthew 18:19f.

Öteki' ihtiyacını kesin olarak reddeder. Tüm 'büyük Öteki' kavramı çarşıda ölür. [Bunun yerine] elde ettiğiniz şey 'Kutsal Ruh'tur –hepsi bu– herhangi bir garanti olmaksızın, bilirsiniz, yukarıda –ya da her yeryüzünde– kontrolü elinde tutan büyük, yaşlı bir adam var ya da (o kadar da ilkel değil) yaratılıştaki daha derin bir anlam var, bu yüzden çok fazla endişelenmeyin!

Yahudi arkadaşlarım, Hıristiyan [geleneğinin] bir parçası olan bizleri, sadece Yahudilikte Tanrı'nın kaygı uyandıran erişilmezliğiyle yüzleştirdiğimizi, ancak Hıristiyanlıkta "Endişelenme, Tanrı seni seviyor!" gibi kolay bir çıkış yolu bulduğumuzu söyleyerek suçluyorlar. Bence öyle değil. Bence Mesih öldüğünde bu garantiyi kaybedersiniz – uçurum daha da derin ve güçlüdür. Hıristiyanlığın mesajı Tanrı'nın bizi sevdiği değildir; asıl mesele Tanrı'nın sevgi olduğudur – ki bu sevgi bizim içimizdedir.

Ve bu öylesine radikal bir mesajdır ki, bugün bile kabul edilemez. Şimdi can alıcı noktadayız! Yahudilikte ya da bir pagan dininde Hıristiyanlık tarafından bastırılmış daha zengin bir deneyim bulmaya çalışan postmodern düşünürlerin aksine, bence: Hayır, kurumsal Hıristiyanlık tarafından bastırılan şey kendi kurucu jestidir. Sanki bir din olarak Hıristiyanlık kendi aşırılığıyla savaşıyor.

Bir ateist olmanıza rağmen Tanrı ve Hıristiyanlık hakkında çok konuşuyorsunuz. Bunun nedeni nedir?

Bunun büyük bir soru olduğuna katılıyorum. Bir yandan Richard Dawkins ve arkadaşlarına karşıyım – o kadar agresif olmayanlar bile dinin nasıl işlediğini anlamıyorlar, esas meseleyi kaçırıyorlar. Öte yandan, solcuların dini kabul ettiklerinde, bunu genellikle dolaylı olarak manipülatif, hatta ırkçı bir şekilde yaptıklarına katılıyorum: 'Tanrı'nın olmadığını biliyoruz ama biraz daha ilkel olan yerlerde insanları harekete geçirmek için din gibi bir şeye ihtiyacınız

var. İnsanlara umut verir,' her neyse. Hayır! Ben her şeyi çok daha ciddiye almak istiyorum.

Eğer bir materyalist isem, ilahi bir boyut deneyimini faydalı bir illüzyona indirgmeden nasıl konuşabilirim? Burada cevabım ikili. Birincisi, Rowan Williams Dostoyevski üzerine yazdığı ve çok sevdiğim kitabında⁵ harika bir şey söylüyor: ona göre dini deneyimin en derin boyutu iyi bir adam olan Tanrı fikri değil, basitçe bir tür - buna 'ontolojik huzursuzluk' diyelim: tamamen bu dünyaya ait olmadığınızı, yapısal olarak yanlış bir şeyler olduğunu hissediyorsunuz. Ve işte benim hilem: bu başka bir dünya olduğu anlamına gelmiyor, sadece bu dünyaya tam olarak ait olmadığımız hissi.

İkinci boyut ise bu harika karşı olgu kavramıdır. Belki arkadaşım [filozof] Jean-Pierre Dupuy'u duymuşsunuzdur? Bence o neredeyse bir dahi. Çok sevdiğim şu basit örneği verir. 'Eğer Hamlet'i Shakespeare yazmadıysa, başka biri yazmıştır' dersem, bu şüphesiz doğrudur, çünkü Hamlet vardır. Ama 'Shakespeare Hamlet'i yazmasaydı, başka biri yazardı' dersem, bu çok daha sorunlu bir ifadedir, çünkü Hamlet gibi bir oyun yazmak için bir tür baskı olduğu anlamına gelir.

Standart Marksist Napolyon teorisini bilirsiniz: Fransız Devrimi'nin mantığı, bir tür emperyal rejime [dönüşmesi] gerektiği idi ve Napolyon olmasaydı, bu işi yapmak için muhtemelen başka bir adam seçilecekti. Ama diyelim ki Stalin 1923'te bir kaza geçirdi, Stalinizm yine de başka bir adamla mı gerçekleşecekti? Yoksa bu Stalin'in kişiliğine mi bağlıdır?

Dupuy bu soruya harika bir yanıt veriyor: Olasılıksal olarak gerçekleşir, ancak bir kez gerçekleştiğinde geriye dönük olarak gerekli hale gelir. Julius Caesar'ın Rubicon'a

---

⁵ Dostoevsky: Language, Faith and Fiction (Continuum, 2008).

[ulaştığında] yıldızlarda [onu geçeceği] yazılı olmadığı gibi; ama bir kez gerçekleştiğinde, geriye dönük olarak kendi zorunluluğunu yaratır. Buradaki en iyi örnek şu olabilir: tamamen tesadüfi bir şekilde aşık olursunuz –ne bileyim, sokakta [bir kadına rastlarsınız]– ama bir kez gerçekleştiğinde, sanki tüm hayatınız boyunca bunu yaşarsınız –

Önceden belirlenmiş olması anlamında mı?

Evet! Ve şimdi Dupuy'un argümantasyonunun güzelliği ortaya çıkıyor: bunun sadece sonradan ortaya çıkan bir yanılsama olmadığını [ama] şeylerin kendi içlerinde ontolojik olarak açık olduğunu kanıtlamaya çalışıyor - bir bakıma şeyler geriye dönük olarak tam olarak ne iseler o hale geliyorlar. Bu da bizi Hıristiyanlığa geri götürüyor. Mesih olumsuzdu, ama bir kez burada olduğunda mutlak bir zorunluluktur. Ve bir başka nokta – şimdi her şey çok önemli hale geliyor! Bence kefareti ve benzerlerini bu şekilde okumalıyız: geçmişî olgusal olarak değil –elbette olan oldu– ama *karşıolgusal* olarak değiştirebiliriz. Olaylar sadece gerçekleşmekle kalmaz, aynı zamanda *gerçekleşmiş de olabilir* ve geriye dönük olarak tüm seçenekler dokusunu değiştirebilirsiniz.

Örneğin, Hitchcock'un *Vertigo* filminde Madeleine (daha sonra gerçekte Madeleine olmadığını anlarız) [çan kulesinden] atladığında ne olur? Scottie aşkını kaybeder, değil mi? Tamam, ama filmin sonuna doğru, Madeleine'in aslında hiç var olmadığını, çünkü aşık olduğu kadının bir taklitçi olduğunu keşfettiğinde ne olur? Bu şekilde geçmişî, sadece karşıolgusal olarak değiştirilir.

Şimdi, buradan başka bir sonuç daha çıkarabiliriz: bir şey olmamış olsa bile, hangi anlamda olmadığını hâlâ önemli olduğu. Örneğin, Tanrı'nın var olmadığını söyleyebilirsiniz, ama hangi Tanrı yok? Çünkü karşıolgular karşıolgular olarak var olurlar ve toplumsal olarak, sembolik olarak etki yaratırlar. Bu nedenle, materyalist olsanız bile,

sahip olduğumuz Tanrı kavramı için karşı olgusal olarak mücadele etmek son derece önemlidir.

Bir yalandan [bahsetmek] istemiyorum, çünkü kulağa çok aşağılayıcı geliyor, ama Tanrı benim için gerçeği görmek için kesinlikle ihtiyaç duyduğunuz karşı olgusal bir şey anlamında bir yalan. Size bir örnek vereyim. Polanski'nin *The Ghost Writer* [2010] filmi izlediniz mi? Açıkça Tony Blair'e dayanan emekli bir İngiliz başbakanının CIA tarafından eğitildiği [ortaya çıkıyor]. Bu filmle ilgili harika bir eleştiri vardı: Elbette doğru değil – ama doğru olsaydı, her şeyi açıklardı.

İşte can alıcı paradoks budur: karşıolgusal olan biçimsel olarak bir yalandır, ama kesinlikle gerçekliğe içkin bir yalandır. Yalanı sildiğinizde gerçekliğin kendisini de kaybedersiniz. Basitçe şöyle diyemezsiniz: Tanrı yoktur. Bir arkadaşımın bana anlattığı harika bir hikaye var. Bir haham genç bir çocuğa Talmud'dan eski bir hikaye anlatıyormuş ve çocuk şöyle demiş: 'Bu harika! Bu gerçekten oldu mu? Doğru mu?' Haham ne diyor biliyor musunuz? 'Olmadı ama doğru.' Tanrı'nın faydalı bir yanılısama olduğunu söylemek yeterli değildir; Tanrı ontolojik olarak gereklidir. Bu anlamda Tanrı'dan kurtulamayız.

İsa Rab'bin Duası'nda 'gökte olduğu gibi yeryüzünde de' dediğinde, cennet yararlı bir yanılısama mıdır?

Karşıolgusal. İllüzyon değil. 'İllüzyon' terimiyle ilgili sorun nedir biliyor musunuz? İllüzyonun karşıtı gerçekliktir, ancak bu gerçeklik illüzyon *yoluyla* inşa edilir. Tanrım, sizin ampiristleriniz bile bunu biliyordu. Jeremy Bentham'ın *Kurgular Teorisi*'nde mesele 'Evrensel kavramlarımız kurgulardır. Kendinizi gerçekliğe açın!' değildir. Eğer kurguları silerseniz gerçekliğin kendisini kaybedeceğinizi biliyordu. Ve şimdi meselenin güzel tarafı geliyor. Şunu söylemiyorum: Bizim gerçekliğimiz sadece başka bir yanılısamadır. Ben postmodernist değilim! Bir gerçeklik *var*.

Paradoks da bu. Bazen, sadece karşılığusal olarak var olan bir şey tüm gerçekliğini derinden belirleyebilir.

Peki, söyleyin bana, inanmadığınız Tanrı hangisi?

Beni son derece ilgilendiren şey, her şeye gücü yeten ama aynı zamanda kaprisli olan bir Tanrı fikridir. *Eyüp Kitabı*'nda –ki (bu cümleyi tekrarlamama izin verirseniz) ‘tüm insanlık tarihinde ideoloji eleştirisinin ilk alıştırması olarak sayılabilir’⁶– üç arkadaşı ona gelir ve her biri çektiği acıya ideolojik bir gerekçe sunar - ve sonra güzellik gelir: Tanrı geldiğinde şöyle der: Hayır, bu saçmalık!

Onlar ‘tamamen ortodoks ve tamamen yanlıştı’.

Evet! Eyüp sorar: ‘Tamam, ama neden acı çektim? Bu ne anlama geliyor? Ve Tanrı o çılgın konuşmaya başlar: “Sen kimsin ki bana bunu soruyorsun? Ben o canavarları yaratırken sen neredeydin?”⁷ Chesterton bunu nasıl okuyor biliyor musunuz? Tanrı’nın Eyüp’e söylediği gibi: ‘Başının belada olduğunu mu düşünüyorsun? Evrene bir bak! Her şey karmaşa içinde.

Bunu [Tanrı fikrini] şimdi nerede buluyorsunuz biliyor musunuz? Johnny Cash’in ‘The Man Comes Around’ şarkısında. Kıyamet Günü’nün orada sahnelenme şekli neredeyse bir toplama kampında olanlara benziyor. Hepimiz toplanmışız ve Tanrı sadece şöyle diyor: ‘Sen gel. Sen git.’ Kader, Tanrı’nın tamamen keyfi olduğu fikri değil midir? O sadece zar atıyor, her neyse, bilmiyoruz.

Protestanlığın bu anlayışının teolojik açıdan çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bana tüm o Katolik şeylerden çok daha yakın, çünkü daha az yozlaştırıcı, anlıyor musunuz? Kurtuluşunuzun iyi işlerinize bağlı olduğunu kabul ettiğiniz anda, pazarlığa düşmüş olursunuz: “Bunu yapmalı mı-

---

⁶ Living in the End Times (Verso, 2010).

⁷ Eyüp Kitabı, 38–41.

yım, böylece şunu elde edeyim?” vb. Hayır! Eğer Hıristiyanlığın etik özünü ciddiye alıyorsanız, kurtuluşu iyi işlere bağlı kılamazsınız.

Ama bir şekilde, her şeye gücü yettiği için kötülüğün sınırında olan o çılgın Tanrı’yı medenileştirmeniz gerekir, anlıyor musunuz? Bence Protestanlığın büyük keşfi budur. Katoliklikte Tanrı, düzenli ve hiyerarşik bir evrenin en üst noktasıdır. Tanrı’nın mutlak aşırılığı, mistiklerin Tanrı’nın ‘deliliği’ dediği şey kaybolmuştur.

Bence insanların anlamadığı paradoks budur. Bu çok derin bir Protestan mantığıdır; Tanrı mutlak bir zalimdir ve ancak mutlak aşağılama yoluyla modern özgür bireysellik kavramına ulaşırsınız. Hatta Luther şöyle der: Bizler Tanrı’nın anüsünden düşen pislikleriz. Ve bu hiçliğe indirgeme tuhaf bir şekilde özgürleştirici, biliyor musunuz?

Bence Protestanlığın bu barbar unsuru modern insan özgürlüğünün zorunlu karşıtıdır. Bu anlamda pek de moda uygun değilim! Bunu bir keresinde Rowan Williams ile tartıştım ve ona –tamam, onu kışkırtıyordum– ‘Ben iktidara geldiğimde, sen bile yeniden eğitim kampına gideceksin’ dedim, çünkü onun Doğu Ortodoksluğuna karşı biraz hassasiyeti var. Ben burada tamamen Batı Avrupalıyım. Doğu Ortodoksluğu en kötüsü, çünkü bence tamamen yanlış olan şu formüle sahip: Tanrı insan oldu, böylece biz de Tanrı olabiliriz.

Burada Bolşevizm ile bazı güzel benzetmeler var – örneğin Gorki ve Lunacharsky, *bogograditelk’stvo*, ‘Tanrı’nın inşası’ dedikleri şeyi önerdiler: insanlığın yavaş yavaş kendini tanrılaştıracağı fikri. Hayır! Hayır! Bence Luther’e sadık kalmalıyız, bilirsiniz, özgürlüğün tek alanı ilahi bir bok olmaktır.

‘İktidara geldiğimde’ dediniz ve aslında 1990’da Slovenya cumhurbaşkanlığı için aday oldunuz. Bunu neden yaptınız?